

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

“IQTISODIYOT” FAKULTETI

«BUXGALTERIYA HISOBİ VA AUDIT» KAFEDRASI

“HIMOYAGA TAVSIYA ETILADI”

**“Buxgalteriya hisobi va audit”
kafedrasi mudiri dots. R.Omonov
16 iyun 2014 yil**

“TASDIQLAYMAN”

**“Iqtisodiyot” fakulteti dekani
i.f.d. A.Xurramov
20 iyun 2014 yil**

**“OHJlarida moliyaviy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarni aniqlash va tahlil qilish
yo‘llarini o‘rganish”
(Qamashi paxta tozalash OXJ misolida)
mavzusidagi**

***BITIRUV MALAKAVIY
ISHI***

Bajardi:

**“Moliya” ta‘lim yo‘nalishi
Bitiruvchi IV-kurs M-468 guruh
talabasi Maxmadiyorov Luqmon**

Ilmiy rahbar:

**“Buxgalteriya hisobi va audit”
kafedrasi katta o‘qituvchisi
Azimova Hulkar**

**Bitiruv malakaviy ishi kafedrada dastlabki himoyadan o‘tdi
16-sonli 16 iyun 2014 yil**

Qarshi-2014 yil

**Mavzu: “OHJlarida moliyaviy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarni aniqlash va tahlil qilish yo‘llarini o‘rganish”
(Qamashi paxta tozalash OXJ misolida)**

Reja:

I-bob. Ochiq hissadorlik jamiyatlarida moliyaviy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini aniqlashning nazariy asoslari.

- 1.1. Ochiq hissadorlik jamiyatini boshqarishning tashkiliy asoslari.
- 1.2. Ochiq hissadorlik jamiyatini boshqarish xususiyatlari.

II-bob. Korxona moliyaviy faoliyati tahlili.

- 2.1. Ochiq hissadorlik jamiyatida dividendlarni aniqlash, hisoblab yozish va to‘lash tartibi.
- 2.2. Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyatida moliyaviy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarning tahlili.

III-bob. Ochiq hissadorlik jamiyatilari faoliyati moliyaviy barqarorligini ta‘minlash yo‘llari.

Xulosa va takliflar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

Ilovalar.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi: Prezidentimiz mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasida aksiyadorlik jamiyatlari xususida to'xtalib "Mamlakatimizdagi deyarli barcha ishlab chiqarish ob'ektlari aksiyadorlik kompaniyalari prinsipi bo'yicha tashkil etilgan, ammo ular o'z maqomiga qay darajada mos holda faoliyat yuritmoqda va o'z huquqlaridan qanday foydalanmoqda, degan savolni o'zimizga berib ko'raylik. Aksiyadorlik kompaniyalari o'zlarining bozor munosabatlariga mos maqomiga muvofiq faoliyat yuritishi uchun yana qanday mexanizmlarni xarakatga keltirish zarur?" degan edilar. 1994 yil yanvarida "O'zbekiston Respublikasida xususiylashtirish jarayonini yanada rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasida Prezidenti farmonining chiqishi fond bozorining rivojlanishiga yangi turtki bo'ldi. Davlat korxonalarini ochiq turdagi aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirishga davlat tasarrufidan chiqarishning bosh yo'nalishi sifatida qaraldi, ular aksiyalarining bir qismi majburiy tarzda erkin savdoga qo'yilishi lozim islohotlarning yangi bosqichi xususiylashtirilgan korxonalar aksiyalariga, ularni sotib olishni istovchi barcha uchun keng imkoniyat ochdi.

Ҳозирги кунда матбуатда, хўжалик доираларида, давлат бошқарувчи идораларида қимматли қог'озлар бозорига жуда катта е'tибор берилмоқда. Аксиyалар ва бирjалар ҳақида қандайдир сирли ва еришиб бо'лмайдиган нарса сифатида gapirilган вақтлар о'tиб кетди. Yuz minglab fuqorolarimiz aksiyador bo'lishdi, dividendlar olishmoqda, kompaniyalar umumiy majlisida ovoz bermoqda va qimmatli qog'ozlarga egalik qilish yoki qilmaslikning foydasi tug'risida xulosalar chiqarish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Minglab korxona rahbarlari o'z vaqtining katta qismini aksiyalar, obligatsiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlar bilan ishlash masalalariga dipozitoriyalar, birjalar, brokerlar bilan o'zaro munosabatlarga bag'ishlamoqdalar.

Xususan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov ta'kidlaganlaridek "Ma'lumki , biz mamlakatimizdagi ishlab chiqarish

korxonalarini modernizatsiya qilish va yangilash, zamoniviy innovatsiyalarga asoslangan va yuksak samarali texnologiyalarni joriy etish bo'yicha o'z oldimizga katta maqsadlar qo'yganmiz"¹.

Mustaqillik yillari O'zbekiston aholisining investitsiya salohiyatini jiddiy ravishda oshirdi. Qisqa vaqt ichida kattaligi va tarmoqlarga tegishliligiga ko'ra terli xil bo'lgan, millionlab aksiyalarni muomalaga chiqargan, bir necha ming aksiyadorlik jamiyatlari tashkil etildi. Aksiyalar bozori bilan bir qatorda davlat qisqa muddatliobligatsiyalarining bozori ham muvoffaqiyatli rivojlanmoqda. Davlat qimmatli qog'ozlari yurik shaxslar eng ishonchli turi sifatida nomoyon bo'ldi. depozit sertifikatlari, tijorat va bank veksillari bozorlari ham ma'lum daraja taraqqiy topdi. "Respublikamizning ko'pchilik aksiyadorlik jamiyatlari davlat korxonalari negizida tashkil etilib ular o'zining moddiy bazasiga, asosiy va aylanma sarmoyasiga ega"². Ko'pchilik aksiyadorlik jamiyatlari bu real mahsulot ishlob chiqaruvchi va real xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalardir. Ochiq aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalari, ular ochiqchasiga muamalaga chiqariladi va keyinchalik boshqa aksiyadorlarning roziligisiz qo'ldan qo'lga o'tishi mumkin, hamda yopiq aksiyadorlik jamiyatlarining aksiyalari bilan birlamchi joylashtirilishida oldindan ajratib olingan sarmoyadorlar o'rtasida taqsimlanadi va faqat kompaniya umumiy yig'ilishining roziligi bilan qo'ldan-qo'lga o'tishi mumkin.

Vaholanki, jamiyat ishlabchiqarish kuchlarining rivojlanish qimmatli qog'ozlar bozoriga bo'lgan munhsabatning qayta ko'rib chiqilishini talav qilayotgan bugungi kunda, ochiq aksiyadorlik jamiyatining dolzarbligini keskin oshirdi. Chunki ayni qimmatli qog'ozlar ko'p jihatdan qiymatning qaytish harakati samaradorligini oshirish, mulkchilik shaklining o'zgarishi uni xususiy egalikka topshirishining muammolarining yechishning kaliti hisoblanadi. Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyatining moliyaviy iqtisodiy ko'rsatkichlarini

¹ I.A.Karimov "2014 yil yuqori o'sish sur'atlari rivojlanishi barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish o'zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo'ladi" Xalq so'zi. 2014 yil 18 yanvar.

² "O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi" 2013 yil 3-son 61 bet.

aniqlash, uni tahlil qilish yo‘llarini, korxonaning boshqarish xususiyatlarini o‘rganish mavzuning dolzarbligini isbotlaydi.

Bitiruv malakaviy ishing maqsadi va vazifalari: Ochiq hissadorlik jamiyatining moliyaviy iqtisodiy ko‘rsatkichlarini aniqlashning nazariy asoslari, korxona moliyaviy holati tahlili, ochiq hissadorlik jamiyatlari faoliyatini moliyaviy barqarorligini ta‘minlash yo‘llarini tavsiflash hisoblanadi.

Maqsadni hal etish uchun quyidagi vazifalarni o‘rganishni talab etadi:

- ochiq hissadorlik jamiyatining umumiy tashkiliy asoslarini izohlash;
- ochiq hissadorlik jamiyatini boshqarish xususiyatlari;
- ochiq hissadorlik jamiyatida jivedentlarni aniqlash, hisoblab yozish va to‘lash tartibi;
- Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyatining moliyaviy holat tahlili;
- ochiq hissadorlik jamiyatlari faoliyatini moliyaviy barqarorligini ta‘minlash yo‘llari;

Bitiruv malakaviy ishining obyekti sifatida Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyati tanlangan.

Bitiruv malakaviy ishining nazariy va uslubiy asoslari: Respublika Prezidenti asoslari, yetakchi iqtisodchi omillar va mutaxassislarning ushbu mavzuga oid g‘oyalar, fikr va mulohazalar namayon etadi. Shuningdek, mazkur bitiruv malakaviy ishini tayyorlashida O‘zbekiston Respublikasi Qonunlari, Prezident farmonlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari va boshqa meyoriy hujjatlardan keng foydalaniladi.

Bitiruv malakaviy ishining ilmiy va amaliy ahamiyati: Ishda nazariy hamda tashkiliy huquqiy jihatdan asoslangan holda ilgari surilgan fikrlar, uslubiy ishlanmalar, shu bilan birgalikda ochiq hissadorlik jamiyatining boshqaruvini samarali tashkil etilishi asnosida, uning moliyaviy-iqtisodiy ko‘rsatkichlarini barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Bitiruv malakaviy ishining tarkibiy tuzilishi: Mavzuni yoritishda kirish, 3 ta bob, har bir bobni qamrab olgan savollar, xulosa va takliflar, foydalanilgan

adabiyotlar ro'yhatidan iborat bo'lib, Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyatining moliyaviy iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlil qilingan.

I-bob. Ochiq hissadorlik jamiyatlarida moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy asoslari

1.1. hissadorlik jamiyatini boshqarishning tashkiliy asoslari

O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritishi bilan xo'jalik yuritishning turli tashkiliy huquqiy shakllari ichida keng rivojlangan aksiyadorlik jamiyatlari ko'rinishidagi tashkilotlarni barpo etish keng tarqaldi. Respublikamizda dastlabki aksiyadorlik jamiyatlari 1991 yilning boshida paydo bo'ldi. 1994-1997 yillarda aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish jarayoni keskin taraqqiy etdi. Hozirgi kunda ularning soni 4 mingdan ortiq.

Aksiyadorlik jamiyati shaklida xo'jalik yuritishi boshqa tashkiliy-huquqiy shakllarga qaraganda qator ustuvorlarga ega. Birinchi galda aksiyadorlik jamiyatlari kichik, o'rta va yirik sarmoyadorlarning katta miqdordagi mablag'larini bir joyga to'plash imkonini beradi. Ushbu sarmoyadorlar o'z ixtiyoridagi aksiyalar miqdoriga yarasha korxonani boshqarishda ishtirok etish, qo'ygan sarmoyasining hajmiga qarab daromadlar olishi mumkin. Aksiyadorlar aksiyadorlik jamiyati tugatilganidan keyin qolgan mol-mulkning bir qismini olish, shuningdek, korxona ishtirokchilari (mulkdorlar)ning tarkibidan nisbatan tez chiqib ketish huquqiga ega.

Aksiyadorlik jamiyatini boshqarish boshqa tashkiliy shakldagi korxonalarni boshqarishdan o'zining murakkabligi va ko'p bo'g'inligi (aksiyadorlar yig'ilishi kuzatuvchi kengash, boshqaruv) bilan farq qiladi, bu unga o'zini-o'zi nazorat qilish uchun katta imkoniyatlar yaratadi. Boshqa tashkiliy shakldagi korxonalardan farqli ularoq, aksiyadorlik jamiyatlari boshqaruvning ancha samarali tizimiga ega. Chunki faqat aksiyadorlik jamiyatigina nazoratning bir necha darajasiga ega. Birinchi daraja-bu jamiyatning ijroiya organi faoliyatini nazorat qiluvchi kuzatuvchi kengashdir. Ikkinchi daraja-bu jamiyatning ijroiya organi va kuzatuvchi kengashi faoliyatini nazorat qiluvchi aksiyadorlar yig'ilishi. Bundan tashqari, jamiyat aksiyadorlari sifidan tuzilgan taftish komissiyasi faoliyat ko'rsatadi. Boshqa tashkiliy shakldagi korxonalardan qarqliravishda, aksiyadorlik

kompaniyasi majburiy tarzda (qonun bo'yicha) mustaqil auditorni yolashi shart, u aksiyadorlik jamiyatining hisobot davridagi ishini baholaydi.

Jamiyatning boshqaruv yirik bitimlar, shuningdek, affilyatsiyalangan shaxslar manfaatdor bo'lgan bitimlarni kuzatuvchi kengash yoki aksiyadorlar umumiy yig'ilishi bilan majburiy ravishda kelishishi lozim. Shunday qilib, boshqa tashkiliy huquqiy shakldagi korxonalarga qaroganda, aksiyadorlik jamiyatlar turli xil (ishlab chiqarish moliyaviy, tashkiliy va h.k.) hatarlardan ko'proq himoyalangan. Aksiyadorlik shaklining ustunligi shundan iboratki, u global miqyosidagi masalalarda korxonaning faoliyatini tashkil etish va uni boshqarish sohasida bir tamonlama qarorlarning qabul qilinishi ehtimolini eng kam (minimal) holatga keltiradi. Barcha eng muhim masalalar aksiyadorlar umumiy yig'ilishida qabulqilinadi. Har bir aksiyadorlik u yoki bu qaror uchun o'z ovozini berish va aksariyat hollarda s yoxid bu masala bo'yicha o'zining fikrini bildirish imkoniyatiga ega. "Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlar huquqlarini himoyalash to'g'risida"gi Qonunda keng doiradagi huquqlar hamda aksiyadorlar manfaatlarini himoyalovchi muassasalar nazarda tutilgan (Qonunning 114-116 moddalari, 27-29 betlarga qarang).

Boshqa tashkiliy-huquqiy shakldagi korxonalarga qaraganda aksiyadorlik jamiyatlari aksiyalarni chiqarish yo'li bilan katta pul va boshqa mablag'larni safarbar qilish, shuningdek korxona sarmoyasini shakllantirishga har xil sarmoyadorlarni (eng katta sarmoyadorlardan tortib, to mayda sarmoyadorlargacha) jalb etish imkoniyatiga ega.

Aksiyadorlik jamiyatining ustav fondi aksiyalar nominal qiymatini oshirish yoki qo'shimcha aksiyalarni chiqarish va joylashtirish hisobidan ko'paytiriladi. Qo'shimcha aksiyalar jamiyat tomonidan faqat uning ustavida belgilangan e'lon qilingan aksiyalar miqdori chegarasida joylashtirilishi mumkin. Aksiyadorlik jamiyatining ustav fondi aksiyalar nominal qiymatini pasaytirish yoki ularning umumiy sonini qisqartirish hisobidan, shu jumladan aksiyalarning bir qismini jamiyatning o'zi tomonidan keyinchalik sundirilishi bilan xarid qilinishi hisobidan kamaytirilishi mumkin. Biroq, agar ustav fondining kamaytirilishi uning hajmini

qonunchilikda belgilangan eng kam miqdor bilan nomunosiblikka olib kelsa, jamiyat ustav fondini kamaytirish huquqiga ega emas. Aksiyadorlik jami ustav fondini kamaytirish to'g'risida qaror qabul qilayotib, bu haqda 30 kun muddat ichida jamiyatdan o'z majburiyatlarining muddatidan oldin bajarilishining va bu bilan bog'liq zarurlarning qaplanishini talab qilishi mumkin.

Aksiyadorlik jamiyatida ustav fondi hajmining 15 foizidan kam bo'lmagan miqdorda zaxira fondi tashkil etiladi. Zaxira fondi jamiyatning sof foydasidan har yillik majburiy ajratmalar hisobidan ustavda belgilangan miqdorga yetgunga qadar shakllantiriladi. Har yillik ajratmalarining miqdori jamiyat sof foydasining 5 foizidan kam bo'lmashligi kerak.

Zaxira fondi aksiyadorlik jamiyatining zararlarini qoplash, obligatsiyalarni so'ndirish, imtiyozli aksiyalar bo'yicha foizlarni to'lao' va talab qilish huquqiga ega bo'lgan aksiyadorlarning talabiga ko'ra aksiyalarni sotib olish uchun, shuningdek, ustavda ko'zda tutilgan boshqa мақсадлар учун мўлжалланган.

Aksiyadorlik jamiyati o'z majburiyatlari bo'yicha unga tegishli butun mulki bilan javobgardir. Agar jamiyat tugatilayotgan bo'lsa, u sarmoyadorlar oldida ularning qo'lidagi qimmatli qog'ozlarning nominal qiymatidan kam bo'lmagan miqdordagi mablag'larini but saqlanishi uchun mas'uldir. Aksiyadorlar jamiyatining majburiyatlari bo'yicha javob berilmaydi. Ular faqat o'zlariga tegishli aksiyalar qiymati miqdorida zarar ko'rish xatariga ega. o'z navbatida, aksiyadorlik jamiyati ham aksiyadorlarning majburiyatlari bo'yicha javob bermaydi. Agar aksiyadorlik jamiyatining notchorlik (masalan, uning bankrotlikka uchrashi) uning aksiyadorlari yoki jamiyat uchun majburiy ko'rsatkichlarni berish huquqiga ega bo'lgan boshqa shaxslarning xarakatlari tufayli sodir bo'lsa, u holda bunday aksiyadorlar va shaxslarga nisbatan ushbu majburiyatlar bo'yicha subsidlar (qo'shimcha) javobgarlik yuklatilishi mumkin.

Aksiyadorlik jamiyatining amal qilish muddati chegaralanmaydi. Biroq jamiyat ustavidabu muddat nazarda tutilishi ham mumkin.

Aksiyadorlik jamiyati tugatilgan hollarda maxsus tugatish komissiyasi tashkil etiladi. Mazkur komissiya tugatish haqidagi e'lonni matbuotga

joylashtirish, kreditorlarni aniqlash va denitorlik qarzlarini undirib olish choralari ko'rish, tugatish balansini tuzatish kabi korxonani tugatishga doir tashkiliy choratadbirlar majmuini amalgam oshiradi. Tugatilayotgan jamiyatning kreditorlar bilan hisob-kitoblar yakunlanganidan keyin qolgan mol-mulki tugatish komissiyasi tomonidan aksiyadorlar o'rtasida quyidagi ketma-ketlikda taqsimlanadi:

Birinchi navbatda, aksiyadorlar komissiyasi tomonidan aksiyadorlarning talabiga ko'ra sotib olinishi lozim bo'lgan aksiyadorlar bo'yicha to'lovlar amalgam oshiriladi;

Ikkinchi navbatda, imtiyozli aksiyalar bo'yicha hisoblab yozilgan, lekin to'lanmagan dividendlar hamda imtiyozli aksiyalar bo'yicha jamiyat ustavida belgilangan tugatish qiymatlari to'lanadi;

Uchinchi navbatda, tugatilayotgan aksiyadorlik jamiyatning mol-mulki aksiyadorlar oddiy aksiyalar va barcha xildagi imtiyozli aksiyalarning egalari o'rtasida taqsimlanadi. Har bir navbat bo'yicha mol-mulkni taqsimlash avvalgi navbatdagi mol-mulk to'liq taqsimlanganidan keyin amalga oshiriladi.

Agar jamiyat ixtiyoridagi mol-mulk hisoblab yozilgan, lekin to'lanmagan dividendlarni va bir xildagi imtiyozli aksiyalar egalari bo'lmish barcha aksiyadorlarga jamiyat ustavida belgilangan tugatish qiymatlarni to'lash uchun yetarli bo'lmasa, u holda mol-mulk ushbu xildagi imtiyozli aksiyalarning egalari bo'lgan aksiyadorlar o'rtasida ularga tegishli mazkur xildagi aksiyalarga mutanosib ravishda taqsimlanadi.

1.2. Ochiq hissadorlik jamiyatini boshqarish xususiyatlari.

Aksiyadorlik jamiyatini boshqarish mulkchilikning boshqa shakllaridagi korxonalarni boshqarishdan ancha farq qiladi.

Aksiyadorlik jamiyatini boshqarish organlari quyidagilar: aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi, kuzatuvchi kengash va ijroiya organ-boshqaruv yoki direksiya.

Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi aksiyadorlik jamiyatini boshqarishning oily organi hisoblanadi. Aksiyadorlik jamiyati bir yilda bir marta aksiyadorlarning umumiy hisobot yig'ilishini o'tkazishi shart. Ushbu yig'ilish hisobot yilidan keyingi yilning 1 iyuliga qadar o'tkazilishi lozim. Bundan tashqari, jamiyat navbatdan tashqari umumiy yig'ilishni ham o'tkazishi shart.

Aksiyadorlar umumiy yig'ilishini o'tkazish sanasi va tartibi, uning o'tkazilishi haqida aksiyadorlarga xabar qilish usuli, umumiy yig'ilishni o'tkazishga tayyorgarlik chog'ida aksiyadorlarga taqdim etiladigan materiallarning ro'yxati aksiyadorlik jamiyatining kuzatuvchi kengashi tomonidan belgilanadi.

Aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi faqat kun tartibiga kiritilgan masalalar bo'yicha qarorlar qabul qilishi mumkin. Umumiy yig'ilishning maxsus vakolatiga kirmaydigan masalalar bo'yicha qarorlar, yopiq aksiyadorlik jamiyati aksiyadorlari umumiy yig'ilishining qarorlari yig'ilish o'tkazilmagan holda, sirdan ovoz berish yo'li bilan qabul qilinishi mumkin. Bunda ovoz berishda hammasi bo'lib jamiyatni ovoz beruvchi aksiyalarining kamida 75%ga ega bo'lgan aksiyadorlar ishtirok etish kerak. Aksiyadorlar umumiy yig'ilishida ishtirok etish huquqiga ega bo'lgan aksiyadorlar ro'yxatini aniqlash tadbiri alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur ro'yxat aksiyadorlar reestri asosida jamiyat kuzatuvchi kengashi tomonidan umumiy yig'ilishini o'tkazish to'g'risida qaror qabul qilingan sanadan keyin va aksiyadorlar umumiy yig'ilishini o'tkazish sanasigacha kamida 60 kun qolganda tuzulishi lozim. Ro'yxatga aksiyalar egasining nomi, har bir aksiyador uning mazmuni shuningdek unga tegishli aksiyalar miqdori haqidagi ma'lumotlar ko'rsatilishi zarur. Istalgan aksiyador jamiyatdan ushbu ro'yxatdan u bilan tanishib chiqish uchun talab qilish huquqiga ega.

Aksiyadorlar umumiy yig'ilishining maxsus vakolatini tashkil etuvchi masalalar:

- aksiyadorlar umumiy yig'ilishining reglamenti tasdiqlash;
- ustavga o'zgartirishlar va qo'shimchalar kiritish yoki yangi tahrirdagi ustavni tasdiqlash;
- jamiyatni qayta tashkil qilish, tugatish, tugatish komissiyasini ta'minlash, oraliq va yakuniy tugashi balanslarini tasdiqlash;
- jamiyat kuzatuvchi kengashi tartibini va sonini belgilash, uning a'zolarini saylash hamda vakolatini muddatidan oldin tugatish;
- e'lon qilingan aksiyalarning chegara miqdorini belgilash, ustav fondini ko'paytirish yoki kamaytirish;
- o'z aksiyalarini sotib olish;
- aksiyadorlik jamiyatining ijroiya organini tashkil etish (saylash, tayinlash, yo'llash) uning vakolatini muddatidan oldin tugatish, agar bu jamiyat ustavida kuzatuvchi kengashining vakolatiga kiritilmagan bo'lsa;
- jamiyat tavgish komissiyasining a'zolarini (tavgishchini) va ularning saylash vakolatini muddatidan oldin tugashi jamiyatni auditorini tasdiqlash;
- yillik hisobotlari, buxgalterlik balanslari, foyda va zararlar hisob raqamlarini tasdiqlash;
- aksiyaga ayirboshlanadigan qimmatli qog'ozlarni xaird qilish uchun aksiyadorning ustunlik huquqi qo'llanmasligi haqida qaror qabul qilish;
- aksiyalarni maydalash va birlashtirish;
- jamiyat aktivlari balans qiymatining 50% dan ko'pini tashkil qiluvchi mol-mulk bilan yirik bitimlarni shuningdek, bitim bo'yicha to'lov so'mmasi va bitimning predmeti bo'lgan mol-mulkning qiymati jamiyat aktivlarining 5 foizidan ortiq bo'lgan manfaatli bitimlarni tuzish.

Aksiyadorlik jamiyatida aksiyadorlarning navbatdan tashqari umumiy yig'ilishi ham o'tkazilishi mumkin. Kuzatuvchi kengashning qarori, tavgish komissiyasi, auditor yoki jamiyatni ovoz beruvchi aksiyalarning kamida 10 foiziga egalik qiluvchi aksiyadorlarning talablari uni o'tkazish uchun asos bo'ladi. Bunda

yig'ilish uni o'tkasish haqida talablar qo'yilgan vaqtdan boshlab 45 kundan kechiktirilmagan muddatda o'tkazilishi lozim.

Aksiyadorlik jamiyatining (aksiyadorlar umumiy yig'ilishining maxsus vakolatiga kiruvchi masalalardan tashqari) faoliyatiga umumiy rahbarlik qilish kuzatuvchi kengash tomonidan amalgam oshiriladi. Agar jamiyatni ovoz beruvchi aksiyalarining egalari bo'lgan aksiyadorlar soni 30 nafardan kam bo'lsa, kuzatuvchi kengashning vazifalari jamiyat aksiyadorlari umumiy yig'ilishning zimmasiga yuklatiladi.

Kuzatuvchi kengashning a'zolari aksiyadorlarning umumiy yig'ilishi tomonidan saylanadi, bunda ular ijroiya organning a'zolari bo'la olishmaydi. Ovoz beruvchi aksiyalar rgalarining soni 500dan ortiq bo'lgan yopiq aksiyadorlik jamiyatlari uchun kuzatuvchi kengash a'zolarining soni yeti kishidan kam bo'lmasligi, aksiyadorlarning soni ming kishidan ko'p bo'lgan jamiyatlar uchun esa, to'qqiz kishidan kam bo'lmasligi kerak. Kuzatuvchikengashning raisi kengash tarkibidan uning a'zolarining ko'pchilik ovoz bilan saylanadi. Jamiyatning kuzatuvchi kengashi tarkibiga saylangan shaxslar cheklanmagan miqdorda qayta saylanishi mumkin. Ustav fondida davlatning ulushi 25%dan ortiq bo'lgan aksiyadorlik jamiyatidagi davlatning vakili, shuningdek aksiyadorlik jamiyati aksiyalarining jamiyatga tegishli paketini boshqarishga ishonch bildirilgan shaxs (uning vakili) o'z lavozimiga ko'ra kuzatuvchi kengashning a'zolari hisoblanadi va aksiyadorlar umumiy yig'ilishi tomonidan saylanishi shart emas.

Aksiyadorlik jamiyati kuzatuvchi kengashning vakolatlari:

- jamiyat faoliyatining ustuvor yo'nalishlarini belgilash;
- aksiyadorlarning yillik va navbatdan tashqari umumiy yig'ilishlarini chaqirish;
- aksiyadorlar umumiy yig'ilishining kun tartibini tayyorlash;
- aksiyadorlar umumiy yig'ilishida ishtirok etish huquqiga ega bo'lgan aksiyadorlar umumiy yig'ilishining maxsus vakolatiga doir masalalarni kiritish;

- jamiyatning ustav fondini aksiyalar nominal qiymatini oshirish, agar jamiyat ustaviga yoki aksiyadorlar umumiy yig'ilishining qaroriga muvofiq unga bunday huquq berilgan bo'lsa;

- mol-mulkning bozor qiymatini belgilash;

- jamiyat tomonidan joylashtirilgan aksiyalar, obligatsiyalar vaboshqa qimmatli qog'ozlarni xarid qilish, agar jamiyat ustavida, unga bunday huquq berilmagan bo'lsa;

- ijroiya organga to'lanadigan mukofotlar va tovon pullari miqdorini belgilash, agar jamiyat ustavida bu hol uning vakolatiga kiritilgan bo'lsa;

- jamiyatning taftish komissiyasi a'zolariga to'lanadigan mukofotlar va tovon pullarining miqdori bo'yicha tavsiyalar berish, auditorning xizmatiga haq to'lash miqdorini belgilash;

- aksiyalar bo'yicha dividendning miqdori va uni to'lash tartibi bo'yicha tavsiyalar berish, jamiyatning zaxira va boshqafondlarini ishga solish;

- jamiyatni boshqarish organlarining faoliyat ko'rsatish tartibini belgilab beruvchi hujjatlarni tasdiqlash;

- филиаллар барпо этиш ва жамиятнинг ваколатларни очиш;

- jamiyatning shu'ba va tobe korxonalarini tashkil etish;

- mol-mulkni xarid qilish va belgilashtirish bilan bog'liq yirik bitimlarni, shuningdek, manfaatli bitimlarni tuzish.

Kuzatuvchi kengashning majlisi uning raisi tomonidan o'z tashabbusi bilan kuzatuvchi kengash a'zosi, taftish komissiyasi yoki auditor, ijroiya organning, shuningdek, jamiyat ustavida belgilangan shaxslarning, talabiga ko'ra chaqiriladi. Kuzatuvchi kengashning majlisini o'tkazish uchun kvorum ustav bilan belgilanadi, lekin kengash a'zolarining 75 foizidan kam bo'lmasligi kerak. Kuzatuvchi kengashning qarorlari unda ishtirok etayotgan a'zolarining ko'pchilik ovozi bilan qabul qilinadi.

II-bob. Korxona moliyaviy faoliyati tahlili

2.1. Ochiq hissadorlik jamiyatida dividendlarni aniqlash, hisoblab yozish va to'lash tartibi

Divident-bu aksiyadorlik jamiyati foydasining soliqlar va majburiy to'lovlar to'langanidan, qayta investitsiyalash amalga oshirilganidan keyin uning ixtiyorida qoladigan, aksiyadorlar urtasida taqsimlanishi lozim bo'lgan bir qismidir. Aksiyadorlik jamiyati aksiyalarning har bir turi bo'yicha e'lon qilingan dividendlarni pul mablag'larida yoki mol-mulk bilan to'lashi shart. Dividentlar aksiyadorlik o'rtasida ularga mutonosib ravishda taqsimlanadi. Aksiyadorlik jamiyati oraliq (har chorakda, ya'ni yilda bir marta) yoki yillik dividendlarni to'lashi mumkin. Oraliq dividendlar agarda ularning to'lanishi kompaniyaning moliyaviy-hujalik ahvolidan jiddiy yomonlashuvini keltirib chiqarmagan hollarda to'lanadi. Oraliq dividendlarni to'lash haqidagi qaror kuzatuvchi kengash tomonidan qabul qilinadi. Yillik dividendlarni to'lash haqidagi qaror aksiyadorlarni jamiyati kuzatuvchi kengashning tavsiyasiga ko'ra umumiy yig'ilish tomonidan qabul qilinadi. Bunda yillik dividendlarning miqdori kuzatuvchi kengash tomonidan tavsiya etilgan miqdordan katta bo'lmasligi va to'langan oraliq dividendlardan kam bo'lmasligi lozim. Aksiyadorlik kompaniyasi, hatto dividendlarning miqdori ustavda qayd etilgan bo'lishiga qaramasdan, ularni to'lamaslik yoki imtiyozli aksiyalar bo'yicha to'liqsiz miqdorda to'lash haqida qaror qabul qilish mumkin.

Dividentlarni to'lash manbasi kompaniyaning joriy yildagi sof foydasi imtiyozli aksiyalar bo'yicha dividendlar bu uchun maxsus shakllantiriladigan zaxira fondi hisobidan to'lanishi mumkin. Yillik dividendlarni to'lash sonasi aksiyadorlik jamiyatining ustavi yoki kompaniya aksiyadorlarining umumiy yig'ilishi tomonidan belgilanadi. Biroq natijalari bo'yicha dividendlar hisoblab yozilgan yildan keyingi yilning 31 dekabridan kechiktirgan holda belgilanishi mumkin emas. Oraliq dividendlarni to'lash sonasi kuzatuvchi kengashining qarori bilan

aniqlanadi, biroq ushbu sana shunday qaror qabul qilingan kundan boshlab 30 kundan oldin belgilanishi mumkin emas.

Aksiyadorlik jamiyati quydagi hollarda dividendlarni to'lash haqida qaror qabul qilish huquqiga ega emas:

- ustav fondi to'liq to'lanmaganda;
- agar dividendlarni to'lash vaqtida uning nochorligi (bankrotligi) belgilari mavjud bo'lsa yoki dividendlarning to'lanishi shunday belgilarni keltirib chiqarsa;
- agar jamiyat sof aktivlarining qiymati uning ustav hamda zaxira fondlari summasidan kam bo'lsa.

Ochiq aksiyadorlik jamiyati to'lanadigan dividendlarni ommaviy axborot vositalarida e'lon qilish lozim.

Belgilangan muddatlarda aksiya egasi yoki uning merosxo'ri tomonidan talabqilib olinmagan dividendlar da'vo muddati tugaganidan so'ng korxona ixtiyorida qoladi.

Davlat korxonasini aksiyadorlik jamiyatiga aylantirish jarayonida muomalaga chiqarilgan aksiyalar ular belgilangan tartibga yangi mulkdorlarga sotilguncha qadar birlamchi joylashtirilgan va xususiylashtirish natijasida barpo etilgan aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan dividendlar ustav fondining dastlabki miqdoriga muvofiq muomalaga chiqarilgan aksiyalarning, shu jumladan, dividendlarni to'lash haqidagi qaror qabul qilingan vaqtda davlatga tegishli bo'lgan aksiyalarning sotilmay qolgan qismini barcha summasiga hisoblab yoziladi. Shunday qilib hozirgi kunda dividendlar muomalaga chiqarilgan barcha aksiyalar bo'yicha hisoblab yoziladi, emitent tomonidan erkin sotuv yoki xorijiy sarmoyador ulushidan sotib olingan va reyestr yopiladigan sanadan emitentning ixtiyorida (o'zining "depo" hisob raqamida) bo'lgan, emitent tomonidan mehnat jamoasining ulushidan sotib olingan va mehnat jamoasi a'zolarining o'rtasida joylashtirilmagan aksiyalar bundan mustasno. Bunda aksiyadorlar umumiy yig'ilishini o'tkazish sanasida aksiyadorlar reyestrallarida erkin sotuv va xorijiy

sarmoyador ulushining sotilmagan aksiyalarining egasi sifatida davlat o'zining vakolatli organi orqali ishtirok etadi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1997 yil 18 avgustdagi 404-sonli qaroriga muvofiq respublika Moliya vazirligi markaziy apparatining tarkibida xo'jalik yurituvchi subektlar tomonidan mulkning davlat umumiy bo'yicha dividendlarning hisoblab yozilishi va ulardan foydalanishni nazorat qilish boshqarmasi hamda viloyatlar moliya idoralari tarkibida tegishli bo'limlar tashkil etildi. ular zimmasiga davlat mulkidan olinadigan daromadlarning barcha turlari hisobi va monitoringi, hisoblab yozishning to'g'riligi va to'liqligi davlat ulushi bo'yicha dividendlardan maqsadli foydalanish ustidan muntazam nazorat qilish, davlat ulushi mavjud bo'lgan korxonalarining moliyaviy xo'jalik faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarning elektron bazasini yaratish hamda yuritish vazafalari yuklatilgan. Moliya vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi tomonidan tasdiqlangan va Adliya vazirligida ro'yxata olingan 1997 yil 24 oktabrdagi 372-sonli "Korxonalarining davlat poylari, aksiyalar paketlari bo'yicha dividendlardan foydalanishi nazorat qilish tartibi to'g'risida nizlm"ga muvofiq aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlar korxonaga faqat qaytarish asosida berilishi mumkin. Moliya yili yakuniga ko'ra Davlat mulk qo'mitasi yoki u tomonidan vakil etilgan organ korxonaning yoxud davlat ulushi aksiyalarini boshqarishi huquqi berilgan tarmoq boshqaruv idorasining iltimosiga ko'ra aksiyalar davlat ulushi bo'yicha dividendlarni qaytarilish asosida berish, korxonani rivojlantirish va texnik jihatdan qayta jihozlashga yo'naltirish haqidagi masalani ko'rib chiqadi. davlat ulushi aksiyalar bo'yicha dividendlar Davlat mulki qo'mitasi yoki u vakolat bergan organ tomonidan shartnoma asosida korxonaga korxonani rivojlantirish va texnik jihatdan qayta jihozlash uchun o'z mablag'lari yetishmagan hollarda ana shu maqsadlarda foydalanish uchun beriladi. O'zbekiston Respublikasi xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan mulkning davlat ulushi bo'yicha dividendlarning hisoblab yozilishi va ulardan foydalanishni nazorat qilish boshqarmasi aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlarning to'g'ri va to'liq hisoblab yozilishi ustidan muntazam nazorat qiladi hamda zarur hollarda maqsadli

foydalanilmagan dividendlarni respublika byudjetiga olib qo'yadi. Aksiyalarning davlat ulushi mavjud bo'lgan aksiyadorlik jamiyatining rahbariyati nazorat qiluvchi organga hisobot yilidagi xo'jalik faoliyati yakunlari hamda aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha hisoblab yozilgan dividendlarni to'lash haqida qaror qabul qilingan sanadan boshlab 15 kundan kechiktirmasdar taqdim etishi shart. Aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlarni to'lashning eng so'ngi muddat dividendlarni to'lash haqida qaror qabul qilingan sanadan boshlab to'rt oydan oshmasligi kerak.

Aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlarning rivojlanish va texnik jihatdan qayta jihozlash uchun foydalanishini rejalashtirayotgan aksiyadorlik jamiyati aksiyadorlik umumiy yig'ilishi utkazilgan sanadan boshlab 10 kundan kechiktirmagan holda bu haqda Davlat mulki qo'mitasiga va nazorat qiluvchi organga xabar berish lozim.

Davlat mulk qo'mitasi yoki vakolatli organ bilan aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlardan foydalanish uchun shartnoma imzolagan korxona nazorat qiluvchi organga quyidagi hujjatlarni taqdim etishi zarur:

- korxona Davlat mulki qo'mitasi o'rtasida aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlarni topshirishi haqidagi shartnomanning nusxasi;
- korxonani rivojlantirish va texnik jihatdan qayta jihozlash biznes-rejasining nusxasi, unga muvofiq aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlar jalb etiladi;
- aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlarni jalbetish zaruratini asoslash;
- mablag'lardan maqsadli foydalanganlik, nazorat qiluvchi organga taqdim etilgan biznes-rejaning bajarilishi ahvoli haqidagi axborot va hisobotlarni taqdim etish jadvali (bunda hisobotlarning davriyligi yarim yilda bir martadan kam bo'lmasligi kerak).

Aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlardan foydalanuvchi korxona muntazam ravishda, bir yilda ikki marta nazorat qiluvchi organga hisobot beradi. Bunda quyidagilarni taqdim etadi:

- balans hamda foyda va zararlar haqidagi hisobotning nusxasi;
- aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlardan foydalangan va tasdiqlangan biznes-rejaning bajarilishi darajasi haqida hisobot;
- biznes-rejaning bajarilishi darajasi haqida hisobot;
- biznes-rejaning ayrim qismlarining bajarilmaganligi sabablarini asoslash va xatolarni to'g'rilash uchun ko'rilayotgan chora-tadbirlar dasturlari.

Nazorat qiluvchi organ aksiyalarning davlat ulushi bo'yicha dividendlardan foydalanish evaziga texnik jihatdan qayta jihozlanish dasturining bajarilishini korxonaning o'ziga borgan holda rejali va rejadan tashqari tekshirishi mumkin.

2.2. Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyatida moliyaviy-iqtisodiy ko'rsatkichlarning tahlili

Qamashi paxta tozalash ochiq aksiyadorlik jamiyati faoliyati asosan, paxta qabul qilish va ularni sotish bilan shug'ullanib, shu orqali davlat iqtisodiyotiga moliya, barqarorligi va milliy boyligimizning to'liq yetishtirib, qabul qilib olinishi va bu mahsulotni asosiy qismini eksport qilishi va valyuta zaxiramizni oshirishga hissa qo'shadi. Bu korxona asosan, ochiq aksiyadorlik jamiyat bo'lganligi va boshqaruvning davlat tomonidan boshqarishiga asosiy sabab qimmatli qog'ozlarning asosiy ulushi egasi davlat hisoblanadi va paxta ham davlat monopoliyasi tarkibiga kiritilgan lekin olib borilgan iqtisodiy va moliya islohotlar natijasida mulk shakllari o'zgartirilib, mulkdorlarning paydo bo'lishi qishloq xo'jaligida o'z ijobiy samarasini namoyon etmoqda ya'ni fermer xo'jaligining tashkil etilishi va ularga servis xizmatining takomil borishi natijasida qulayliklarning yaratilishi, birinchi navbatda fermer xo'jaligining mahsulot hajmining oshishi va shundan kelib chiqqan holda, moliyaviy imkoniyatning kengayishiga zamin yaratdi. Bu esa o'z navbatida paxtaning qayta ishlash zavodlariga hali ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Қамаши пахта тозалаш очик ҳиссадорлик жамияти 2011-2012 йиллар молиявий фаолияти таҳлили

2.2.1-жадвал

Kursatkichlar nomi	Satr raqam i	O'tgan yilning shu davrida		Hisob davri		Foizda 2012 yilga nisbatan 2013 yilda	Sumda
		Daromad lar (foyda	Xarajatla r (zarar)	Daromadl ar (foyda	Xarajatla r (zarar)		
Maxsulot (tovar, ish, xizmat)larni sotishdan sof tushum	010	28507831 ,00	x	36645500, 00	x	128,55	8137669,0 0
Stilga maxsulot (tovar, ish, xizmat)larni tan narxi	020	x	24986862, 00	x	30886949, 00	123,61	5900087,0 0
Maxsulot (tovar, ish, xizmat)larni sotishning yalpi foydasi (zarar) (satr 010+020)	030	3520969, 00	-	5758552,0 0	-	163,55	2237583,0 0
Davr xarajatlari, jami (star 050+060+070+080) shu jumladan	040	x	2785260,0 0	x	2882138,0 0	103,48	96878,00
Sotish xarajatlari	050		70144,00		91753,00	130,81	21609,00
Ma'muriy xarajatlar	060	x	143453,00	x	193002,00	134,54	49549,00

Boshqa operatsion xarajatlar	070		2571663,0 0		2597383,0 0	101,00	25720,00
Asosiy faoliyatning boshqa daromadlari	090	4928174, 00		739739,00		15,01	- 4188435,0 0
Asosiy faoliyatning foydasi (zarari) (str.030+040+090)	100	5663883, 00	-	3616153,0 0	-	63,85	- 2047730,0 0
Moliyaviy faoliyatning daromadlari jami (120+130+140+150+160)	110	284622,0 0		1395366,0 0		490,25	1110744,0 0
Dividentlar shaklidagi daromadlar	120	22104,00		118842,00		537,65	96738,00
Foizlar shaklidagi daromadlar	130	2070,00		-		0,00	2070,00
Moliyaviy faoliyatning boshqa daromadlari	160	260448,0 0		1276524,0 0		490,13	1016076,0 0
Moliyaviy faoliyat bo'yicha xarajatlar (180+190+200+210)	170		4576721,0 0		3590380,0 0	78,45	986341,00
Foizlar shaklidagi xarajatlar	180		302621,00		344684,00	113,90	42063,00
Moliyaviy faoliyat bo'yicha boshqa xarajatlar	210		4274100,0 0		3245696,0 0	75,95	- 1028404,0

							0
Umumxoʻjalik faoliyatining foydasi (zarari) (satr 100+110+170)	220	1371784, 00	-	1421138,0 0	-	103,60	49354,00
Daromad (foyda) soligʻini tulagunga qadar foyda (zarari) (satr 220+/230)	240	1371784, 00	-	1421138,0 0	-	103,60	49354,00
Daromad (foyda) soligʻi	250		214274,00		221991,00	103,60	7717,00
Foydadan boshqa soliqlar va yigʻimlar	260	x	90668,00	x	93027,00	102,60	2359,00
Hisobot davrining sof foydasi (zarari) (satr 240-250-260)	270	1066842, 00	-	1106121,0 0	-	103,68	39279,00

2.2.1-jadval ma'lumotlarida keltirilganidek, maxsulot sotishdan sof tushum 2011 yilda 28507831,00 bo'lgan bo'lgan xuddi shu davrning 2012 yiliga 36645500,00 ms bo'lgan bo'lib 2011 yilga nisbatan 128,5 foizga oshgan va 8187669,00 ms oshgan sotilgan mahsulotlarni tannarxini 2011 yilda 24986862,00 ms bo'lib 2012 yildagi xarajatlar 30886949,00 ms bo'lib 2011 yilga nisbatan 123,6 foiz 5900087,00 ms bo'lgan mahsulot sotilishining yangi foydasi 2011 yilda 3520969,00 ms bo'lib 2012 yilda esa 5158552,00 ms tashkil etgan bo'lib o'tgan yilga nisbatan 163,5 foizga oshgan va 22375883,00 ms bo'lgan korxonaning davr xarajatlari 2011 yilda 2785260,00 ms bo'lgan 2012 yilda 2882138,00 ms bo'lgan va o'tgan yilga nisbatan 103,4 foizga oshgan so'mda esa 96878,00 ms ni tashkil etgan sotish xarajatlari 2011 yilga 70144,00 ms nisbatan 2012 yilda 91753,00 bo'lib 2012 yilda 103,8 foiz hamda 21604,00 ms bo'lgan ma'muriy xarajatlar 2012 yilda 143453,00 ms 2012 yilda 193002,00 ms o'tgan yilga nisbatan foizda 134,5 so'mda 49549,00 bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Boshqa operatsion xarajatlar 2011 yilda 2571663,00 ming so'mni tashkil etgan 2012 yilda 143453,00 ms 2012 yilda 193002,00 ming so'm o'tgan yilga nisbatan foizda 101,00 foizni tashkil etgan 25720,00 ming so'm bo'lgan. Asosiy faoliyatning boshqa daromadlari 2011 yilda 4928174,00 ming so'm 2012 yilda 739,739,00 ming so'm pasayishi 15,1 foizni tashkil etib o'tgan yilga nisbatan pasayishi bilishimiz mumkin. Asosiy faoliyatning foydasi 2011 yilda 5663883,00 ming so'm bo'lgan 2012 yilda 366153,00 ming so'm bo'lib 2011 yilga nisbatan tahlil qilganimizda 63,8 foiz bo'lgan va o'tgan yildagi so'mdagi farqi 2047730,0 ming so'mga kamaygan moliyaviy faoliyatning daromadlari jami 2011 yilda 284622,00 ming so'm bo'lgan 2012 yilda 1395366,00 ming so'm foizda 490,2 foizni tashkil etgan so'mda 111074,4,00 ming so'm tashkil etgan va 2011 yilga nisbatan moliyaviy samaradorlikga yuqori bo'lgan dividendlar shaklidagi daromadlar 2011 yilda 22104,00 ming so'm 2012 yilda 118842,00 ming so'm bo'lib 137,6 foiz o'sgan so'mdagi farqi 96738,00 ming so'mga oshgan. Foizlar shaklidagi daromadlar 2011 yilda 2070,00 ming so'm bo'lgan 2012 yilda daromadlar olinmagan. Moliyaning boshqa daromadlari 2011 yilda 260448,00 ming so'm 2012 yilda 1276524,00 ming so'm bo'lgan foizda 490,1 oshganligini

bilishimiz mumkin soʻmda esa 1016076,00 ming soʻm tashkil etgan. Moliyaviy faoliyat boʻyicha xarajatlar 2011 yilda 4274100,00 ming soʻm boʻlib 2012 yilda 3245696,00 ming soʻmni tashkil etgan foiz 75,9 boʻlgan soʻmda -1028404,00 kamaygan. Umumxoʻjalik faoliyatining foydasi 2011 yilda 1371784,00 ming soʻm 2012 yilda 1421138,00 ming soʻm 103,6 foizga oshgan 49354,00 ming soʻm koʻpaygan. Daromad soligʻini toʻlagunga qadar foyda 2011 yilda 1371784,00 ming soʻm boʻlib bu koʻrsatkich 2012 yilda 1421138,00 ming soʻm boʻlgan 103,6 foizni tashkil etadi. Daromad soligʻi 2011 yilda 214274,00 ming soʻm toʻlangan 2012 yilda 221991,00 ming soʻm toʻlangan 103,6 foizni tashkil etadi. Oʻtgan yilga nisbatan foydadan boshqa soliqlar va yigʻimlar 2011 yilda 90668,00 ming soʻm toʻlangan 2012 yilda 93027,00 ming soʻm toʻlangan 102,6 foizni tashkil etgan. Hisobot davrining sof foydasi 2011 yilda 1066842,00 ming soʻm boʻlgan 2012 yilda ham korxona faoliyatini foyda yaʼni 1106121,00 ming soʻm yakunlangan va 103,6 foiz boʻlgan. Biz korxonaning moliyaviy faoliyatini tahlil qilganimizda korxonaning faoliyatini barqaror deb aytishimiz mumkin, chunki korxona 2011 yil va 2012 yillarda foyda bilan yakunlagan.

Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyati 2012 yil tahlili aktivlari

2.2.2-jadval

Koʻrsatkichlar	Satr raqa mi	Hisobot davri boshiga	Hisobot davri oxiriga	Foizd a	Sumda
Aktiv					
I. Uzoq muddatli aktivlar					
Asosiy vositalar					
Boshlangʻich (qayta tiklash) qiymat (0100,0300)	010	6814208,00	7533997,00	110,6	719789,0
Eskirish summasi (0200)	011	492868,00	1083636,00	219,9	590768,0
Qolgan (balans) qiymati (str.	012	631340,0	6450361,	102,0	129021,

010-011)		0	00		0
Uzoq muddatli investitsiyalar jami (sitr 040+050+060+070+080)shu jumladan	030	25530,00	110062,0 0	431,1	84532,0
Qimmatli qog'ozlar (0610)	040	4960,00	4960,00	100,0	-
Shu'ba xujalik jamiyatlariga investitsiyalar (0620)	050	20570,00	20570,00	100,0	-
Kapital quyilmalar (0800)	100	722000,0 0	796190,0 0	110,3	74190,0
I-bo'lib bo'yicha jami (str. 012+022+030+090+100+110+ 120)	130	7068870, 00	7356613, 00	104,1	287743, 0

2.2.2-jadval ma'lumotlariga asosan korxonaning 2012 yil balanchimni tahlil qilganimizda quyidagilar ma'lum bo'ldi. Balansga uzoq muddatli aktivlar ya'ni asosiy vositalarning boshlang'ich qiymati hisobot davri boshida 681428,00 ming so'm bo'lib hisobot davri oxiriga kelib 7533997,00 ming so'mga ortgan. Eskirish so'mma hisobot davri boshiga 492868,00 ming so'm hisobot davri oxirida esa 1083636,00 ming so'mni tashkil etgan, 219,9 foiz 590786,0 ming so'm bo'lgan qoldiq balans qiymati hisobot davri boshida 6321340,00 ming so'm hisobot davri oxirida 6450361,00 ming so'm 102,0 foizga, so'mda 1129021,0 so'mni tashkil etgan. Davlatimiz olib borayotgan investitsiya siyosatining amaldagi ifodasi sifatida korxonaning uzoq muddatli aktivlari sifatida hisobot davri boshida 25530,00 ming so'm hisobot davri oxiriga kelib 110062,00 ming so'm bo'lib foiz ko'rinishida 431,0 foizni 84532,00 ming so'mga ortganligini korxona faoliyatidan bilishimiz mumkin, korxonaning qimmatli qog'ozlari hisobot davri boshi va oxiriga ham o'zgarmagan.shu'ba xo'jalik jamiyatlariga investitsiyalar o'zgarmagan kapital quyilmalar 722000,00 ming so'm hisobot davri oxirida 796190,00 ming so'm bo'lgan va 110,3 foiz 74190,0 ming so'm bo'lgan. Asosiy vositalarning jami

hisobot davri boshiga 7068870,00 ming so‘m hisobot davri oxiriga 7356613,00 ming so‘m 104,1 foizga 287743,0 ming so‘m ortgan. Korxonaning uzoq muddatli aktivlari yil boshiga nisbatan yil oxiriga ogshganligini ko‘rishimiz mumkin.

Qamashi paxta tozalash ochiq hissadorlik jamiyati joriy aktivlar tahlili

2.2.3-jadval

Ko'rsatkichlar	Sar raqami	Hisobot davri boshida	Hisobot davri oxirida	Foizda	So'mda
Joriy aktivlar tahlili 2012 yil					
Tovar moddiy zaxiralari, jami (str. 150+160+170+180) shu jumladan	140	18137913, 00	17509305, 00	96,5	628608, 0
Ishlab chiqarish zaxiralari (1000, 1100, 1500, 1600)	150	17349937, 00	1355772,0 0	78,1	3795165 ,0
Tayyor maxsulot (2800)	170	684407,00	3850964,0 0	562,7	3166557 ,0
Tovarlarni (2900 dan 2980 ning ayirmasi)	180	103569,00	103569,00	100,0	-
Kelgusi davr xarajatlari (3100)	190	407921,00	189634,00	46,5	218287, 0
Debitorlar, jami (str. 220+240+250+260+270+280+290+300+310)	210	929104,00	2459375,0 0	264,7	1530271 ,0
Shu'ba va qaram xo'jalik jamiyatlarining qarzi (4120)	240	675778,00	69442,00	10,3	606336, 0
Mol yetkazib beruvchilar va pudratchilarga berilgan bunaklar (4300)	260	-	53780,00	0,0	53780,0
Byudjetga soliq va yig'inlar bo'yicha bunak	270	239165,00	1840275,0 0	769,5	1601110 ,0

tulovlar (4400)					
Maksadli davlat jamg'armalari va sug'urtalar bo'yicha bunak tulovlari (4500)	280	14161,00	36924,00	260,744 3	22,763,0
Xodimlarning boshqa operatsiyalar bo'yicha qarzi (4700)	300		458954,00		
Pul mablag'lari jami (str. 330+340+350+360), shu jumladan	320	1800146,0 0	1503029,0 0	83,5	297117, 0
Hisoblashish schyotidagi pul mablag'lari (5100)	340				-
Boshqa pul mablag'lari va ekvivalentlari (5500, 5600, 5700)	360	1800146,0 0	1503029,0 0	83,4948 39	297117, 0
Boshqa joriy aktivlar (5900)	380	11241559, 00	10355191, 00	92,1152 57	886368, 0
2-bo'lim bo'yicha jami (str. 140+190+200+210+320+370+380)	390	32516643, 00	32016534, 00	98,5	500109, 0
Balans aktivi bo'yicha jami (str. 130+390)	400	39585513, 00	39373147, 00	99,5	212366, 0

2.2.3-jadval ma'lumotlariga asosan. Korxonaning joriy aktivlarini o'rganganligimizda tovar moddiy zaxiralari 18137913,00 ming so'm bo'lib hisobot davri oxiriga kelib esa 17509305,00 bo'lib 96,5 foiz bo'lib -6286080 ming so'm kamaygan ishlab chiqarish zaxiralari 17349937,0 ming so'mn hisobot davri oxiriga 3850964,00 ming so'm foiz 562,7 bo'lib 3166557,0 ming so'mga ortgan. Tovarlar 103569,00 ming so'm hisobot davrioxirida ham o'zgarmagan 100,0 foiz bo'lgan.

Kelgusi davr xarajatlari 4079921,00 ming so'm hisobot davri oxirida 189634,00 ming so'm foizi 46,5 bo'olgan -218287,0 kamaygan. Ditorlar jami 929104,00 ming so'm bo'lib hisobot davri oxirida 2459375,00 ming so'm foizi 264,7 so'mmasi 1530271,0 bo'lgan. Shuba va karam xo'jalik jamiyatlarning qarzi hisobot davri boshida 675778,00 ming so'm hisobot davri oxirida 69442,00 ming so'm 10,3 foizni -606336,00 so'mni tashkil etgan. Byudjetga soliq va yig'irlar bo'yicha bu naq to'lovlar 239165,00 ming so'm hisobot davri oxirida 1840275,00 ming so'm 769,5 foizni tashkil qildi. 1601110,0 ming so'm bo'lgan. Maqsadli davlat jamg'armalari va sug'urtalar bo'yicha bu naq to'lovlari 14161,00 ming so'm hisobot davri oxirida 36924,00 ming so'm 260,7 foiz 22763,0 ming so'm bo'lgan. Pul mablag'lari jami 1800146,00 ming so'm hisobot davri oxirida 1503029,00 ming so'm hisobot davri oxirida 10335196,00 ming so'm bo'lgan. 92,1 foiz - 886368,0 ming so'm kamaygan. 2-bo'lim bo'yicha jami 32516643,00 tashkil etgan hisobot davri oxirida 32016534,00 ming so'm 98,5 foiz so'mda 500109,0 ming so'm bo'lgan.

Balans aktiv jami hisobot davri boshi 39585513,00 ming so'm. Hisobot davri oxiriga 39373146,00 ming so'm foizi 99,5 so'mda -212367,0 ming so'm.

III-bob. Ochiq hissadorlik jamiyatilari faoliyati moliyaviy barqarorligini ta'minlash yo'llari

Dunyoning barcha davlatlarida unyoning barcha davlatlarida aksiyadorlik kapitaliga asoslangan korxonalar keng tarqalgan bo'lib, bu holat ushbu shakldagi korxonalarning quyidagi ustuvorliklari bilan izohlanadi:

- aksiyalar chiqarish va joylashtirish orqali korxonaga qo'shimcha mablag'lar jalb qilish;
- ochiq aksiyadorlik jamiyatlarida aksiyadorlar sonining cheklanmaganligi, aksiyadorlarning aksiyalarni boshqa shaxslarga sotish orqali aksiyadorlik jamiyatidan erkin chiqib ketishi yoki yangi aksiyadorlarning qabul qilinishi;
- aksiyadorlarning jamiyat majburiyatlari yuzasidan javobgarliklari cheklanganligi;
- boshqaruv tizimining boshqa tashkiliy-huquqiy shakldagi korxonalarga nisbatan mukammal tuzidganligi, ya'ni boshqaruvning joriy, umumiy va nazorat qismlariga bo'linganligi.

Aksiyadorlik jamiyatining asosiy jihati ustav fondining aksiyadorlarga bo'linganligi hamda aksiyadorlar va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning aksiyalar orqali tartibga solishidir.

O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risida"gi qonunida aksiya tushunchasi quyidagicha ta'riflanadi: "aksiya-o'z egasining aksiyadorlik jamiyati foydasining bir qismini dividendlar tarzida olishga, aksiyadorlik jamiyatini boshqarishga ishtirok etishga va u tugatilgandan keyin qoladigan mol-mulkning bir qismiga bo'lgan huquqini tasdiqlovchi, amal qilish muddati belgilanmagan, egasining nomi yozilgan emissiyaviy qimmatli qog'ozdir".

Aksiya o'zining faqat unga tegishli sifatlari bilan har xil turdagi qimmatli qog'ozlar ichida alohida o'rin tutadi. Eng avvalo, bu amal qilish muddati belgilanmagan qimmatli qog'ozlar bo'lib, u uni chiqargan aksiyadorlik jamiyati amal qilib turgan vaqt mobaynida muamalada bo'lishi mumkin. Odatda, kredit

qurilmalari bo'lgan va kredit munosabatlarini o'zida aks ettirgan boshqa qimmatli qog'ozlar turlari (obligatsiyalar, vekselar, dipozit sertifikatlar)dan farqli o'laroq, aksiya mulkiy munosabatlarni tartibga soluvchi vositadir. Qimmatli qog'ozlarning yana bir keng tarqalgan turi-korporativ obligatsiyalardir. Respublikamizda amaldagi qonunchilikda muvofiq ushbu turdagi qimmatli qog'ozlarni muomalaga chiqarishga faqat ochiq aksiyadorlik jamiyatlari va tijorat banklariga ruxsat berilgan. Aksiya va korporativ obligatsiyalar qimmatli qog'ozlar bozorining obyekti bo'lganligi bois, ularni muomalagi chiqarishi va investorlar o'rtasida joylashtirish ushbu bozorga doir qonunchilikka muvofiq amalga oshiriladi. Yuqoridagi faoliyatini tartibga solish va rivojlantirishda qimmatli qog'ozlar bozori muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Qimmatli qog'ozlar bozori aksiyadorlik jamiyatlarini rivojlantirish va tartibga solishni quyidagilar orqali amalga oshiradi:

- aksiyadorlik jamiyatlari qimmatli qog'ozlarini investorlar o'rtasida joylashtirish orqali ularga zarur bo'lgan moliyaviy mablag'larni jalb qilish;
- birja katirovkalari va **mestingi** hamda bozordiga talab va taklif orqali qimmatli qog'ozlarning real narxini shakllantirish bilan aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatiga baho berish.

Davlat tomonidan esa:

- qimmatli qog'ozlar bozridagi professional faoliyatini hamda birjafaoliyatini litsenziyalash va bunday faoliyatga nisbatan majuriy talablar belgilash;
- qimmatli qog'ozlar to'g'risidagi axborot qonun hujjatlariga muvofiq oshkor qilinishini ta'minlash;
- qimmatli qog'ozlar bozori professionalishtirokchilarning mutaxassislarini attestatsiyadan o'tkazish.

Mustaqillik yillarida qimmatli qog'ozlar bozorini, faoliyatning huquqiy asoslarini va tartibga solish tizimini hamda ushbu bozorga xizmat ko'rsatuvchi infratuzilmani shakllantirish bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshiriladi. 2012 yil yakunlari bo'yicha korporativ qimmatli qog'ozlar bo'yicha amalga oshirilgan

bitimlar miqdori 2093,5 mlrd so'mni tashkil etib, bu ko'rsatkich 2011 yilga nisbatan 30 foizga ortgan.

Qimmatli qog'ozlarga bog'liq bitimlarni tartibga solishda uyushgan bozor, ya'ni fond birjalari va qimmatli qog'ozlarning birjadan tashqari savdo tizimlarining ahamiyati katta. Uyushgan bozor ishtirokchilarining professional faoliyati qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solishda vakolatli davlat organi tomonidan beriladigan litsenziya asosida amalga oshirilishi, ushbu bozor savdo tashkilotchilari tartib qoidalarini (masalan, birja savdo bitimlarini, qoidalarini)ning mavjudligi savdo bitimlarini mukammal tuzishga, ijrosini to'liq amalga oshirishga va bozor investorlar huquqlari himoyasini ta'minlashga xizmat qiladi. 2012 yilda uyushgan bozor qimmatli qog'ozlar bilan 204 mlrd so'mlik, shu jumladan "Toshkent" Respublika fond birjasida 170,7 mlrd so'mlik bitimlar amalga oshiriladi. Lekin, uyushgan bozorning korporativ qimmatli qog'ozlar umumiy savdo aylanmasidagi ulushi yetarli darajada bo'lmay, 2012 yilda 9,9 foizni tashkil etdi. Demak, yaqin yillar ichida uyushgan bozorda, ayniqsa, fond birjasida qimmatli qog'ozlar savdosi ulushini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni qo'llash maqsadga muvofiq.

Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini qimmatli qog'ozlar bozori orqali rag'batlantirish vositalaridan biri bu fond birjasi **mesting**dir. Birja **mestingi** emitentlari, aksiyadorlar va investorlar uchun bir qator afzalliklar beradi.

Birinchidan, birja **mesting**ga kirish uchun emitent korxonaning moliyaviy holati barqaror bo'lishi shart. Demak, aksiyalarning **mesting**da bo'lishi investorlar o'rtasida emitent korxonaning moliyaviy ko'rsatkichlari yaxshiligiga shubha tug'dirmaydi. Bundan tashqari, emitent korxona aksiyalarini **mesting**da ushlab turish uchun o'zining iqtisodiy-moliyaviy ko'rsatkichlarini doimiy ravishda yaxshilashga harakat qiladi.

Ikkinchidan, qimmatli qog'ozlar to'g'risida axborotni oshkor qilishga qo'yilgan talablarning emitent tomonidan bajarilishi investorlarga emitent to'g'risida kerakli ma'lumotlar olishini kafolatlaydi.

Uchinchidan, mestingiga kirgan korxona halqaro fond bozorlariga intirgatsiyalovchiga, o'z qimmatli qog'ozlarini chet el birjalarida joylashtirish imkoniyatlariga ega bo'ladi. Chunki, qimmatli qog'ozlarni xorijiy investorlar sotib olayotganlarida korxona birja mestingiga kirganligiga ko'proq ahamiyat beradilar. Xorijiy birjalar esa o'zga yurt emitentlarining qimmatli qog'ozlarini savdoga qo'yishda ushbu emitentlar mahalliy birja mestingiga kirganligini ham nazarda tutadilar.

O'zbekiston Respublikasining "Qimmatli qog'ozlar to'g'risida"gi qonuning bir qator moddalarida investorlar huquqlari himoyasiga doir meyorlar belgilangan bunday meyorlarga qimmatli qog'ozlarga bo'lgan huquqlarni hisobga olish, qimmatli qog'ozlar bozorida axborotni oshkor qilish, jumladan, emitent, savdo tashkilotchisi, professional ishtirokchi, qimmatli qog'ozlar emas, investor, qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi tomonidan axborotni oshkor qilish tartibi va talablarini kiritish mumkin.

Qimmatli qog'ozlar bozorining professional ishtirokchilari va emitentlar investor oldida yetkazilgan zararlar doirasida qonun hujjatlariga muvofiq quyidagilar uchun mulkiy javobgar bo'ladi;

- qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan axborotni investorning talabiga binoan taqdim etmaganlik yoki noto'g'ri ma'lumotlar taqdim etganlik uchun;

- qimmatli qog'ozlar emissiyasining belgilangan tartibini buzganlik uchun;
- qimmatli qog'ozlarning noreal reklamasini amalga oshirganlik, qimmatli qog'ozlarning qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ro'yxatdan o'tkazilmagan chiqarilishining reklamasini, shuningdek, muomalasi qonun bilan taqiqlangan qimmatli qog'ozlarning reklamasini uchun;

- ular tomonidan investorlar bilan qimmatli qog'ozlar bozori to'g'risidagi qonun hujjatlarida belgilangan huquqlarini hamda emitentlar va qimmatli qog'ozlar bozori professional ishtirokchilarning javobgarligini cheklaydigan shartnomalar tuzilganligi uchun;

- narxlar borasida xiyla-nayrang ishlatilganlikning aniqlangan faktlari uchun, shuningdek, qimmatli qog'ozlar, qimmatli qog'ozlarning emitentlari, qimmatli qog'ozlar doir narxlar to'g'risida, atay buzib ko'rsatilgan axborot, shu jumladan, reklamada shunday axborot taqdim etish orqali investorni qimmatli qog'ozlarni sotib olishga yoki sotishga undaganlik uchun;
- Investorlar bilan tuzilgan shartnoma shartlariga rioya qilmaganlik yoki lozim darajada bajarmaganlik, shuningdek, investor bilan tuzilgan shartnomada kelishilganidan farq qiladigan shartlar asosida bitim tuzganlik uchun.

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan javobgarliklar asosan emitent korxonaning o'ziga nisbatan belgilangan emitent korxonalar. YA'ni aksiyadorlik jamiyatlarining mansabdor shaxslarning nisbatan ham investorlar oldidagi javobgarliklarni qonun orqali yanada kuchaytirish ushbu shakldagi korxoralar faoliyatini tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etadi. Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini tashqi manbalar orqali moliyalashtirishning yana bir muhim turi bu korporativ obligatsiyalar emissiyasi hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Hissadorlik jamiyatlarini tashkiliy asoslarini takomillashtirish va ularning oshkorligini ta'minlash xususiyatlaridan kelib chiqqan holda mamlakatimizda ochiq xissadorlik jamiyatlarini rivojlantirish bo'yicha davlatimiz tomonidan olibborilayotgan islohotlarni yanada samaradorlikka erishishini taqazo etadi.

Bitiruv malakaviy ishi natijalari shuni ko'rsatmoqdaki aksionerlik jamiyatlari tuzilmalarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda quyidagi yo'nalishlarga asosiy e'tiborni qaratish maqsadga muvofiqdir;

- boshqaruv tarkibini aniq maqsadga yo'naltirilgan asosiy shakllantirish;
- boshqaruv jarayonida tovar ko'proq bozor tamoyillariga tayangan holda ish yuritish va boshqaruv apparatini har bir korxona xususiyatlariga muvofiqlashtirish;
- boshqaruv vazifalarini aniq belgilash orqali korporativ boshqaruvda vujudga keladigan joriy va smrategiya muammolarning eng maqbul yechimini izlab topish;
- xo'jalik faoliyatining maqsadlariga muvofiq ravishda dasturlar operativ va strategik rejalar ishlab chiqish;
- boshqaruvning qo'yi va yuqori bo'g'inlari o'zaro aloqalarini demakratiklashtirishga erishish.

Korporativ boshqaruv tamoyillarini to'g'ri belgilash va boshqaruv tizimining samarali amal qilishini ta'minlashning asosiy maqsadi bozor iqtisodiyotida yuz berishi mumkin bo'lgan ichki va tashqi nomutonasibliklar va ortiqcha ishlab chiqarish inqirozlari, hamda hamashyo va materiallarning samarasiz ishlatilishini oldini olishdan, ishlab chiqarishni boshqarishni bozor talablariga tobora ko'proq moslashtirishdan iboratdir deb aytish mumkin.

Boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash, dastlab bo'linmalar va ularning tarkibiy guruhlarining bajarayotgan ishlari kulamini aniq belgilab berish, ularning ma'suliyatida bo'lgan ishlar uchun vakolatlilik darajasi va javobgarligini to'g'ri taqsimlashga qaratilishi zarur. Ayniqsa, korxonada ishlayotgan aksionerlikning jamiyatlarida mulkiy ulushini hisobga olish bilan birga

ularning korxona faoliyatining umumiy natijasiga qo'shayotgan mehnat hissalari tabaqalashgan tarzda baho berib borish katta ahamiyatga egadir.

Yuqorida ta'kidlangan boshqaruv tamoyillarini tadbqiq etishda quyidan yoki yuqoridan vujudga kelayotgan tashabbuslarni chuqur o'rganish orqali avtonom qarorlar qabul qilish va hatto alohida moddiy mablag'lar bilan ta'minlash imkoniyatlarini yaratish kerak bo'ladi. Bunda bir tomondan tarkibiy bo'linmalarning o'zaro hamkorlik qilishlari uchun sog'lom muhit yaratibborilsa, ikkinchi raqobat muhitini shakllantirish imkoniyati tug'iladi. Bu esa ochiq aksiyadorlik jamiyatini rivojlantirishiga ijobiy ta'sir qilgan holda boshqaruv mexanizmining samarali amal qilish imkonini beradi.

Ochiq aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni tashkil qilish va uni takomillashtirish bo'yicha quyidagi asosiy xulosa va takliflar ishlab chiqiladi:

1. O'zbekiston Respublikasida davlat mulkini korxonalarini turli mulk shaklida, ya'ni aksionerlik jamiyatlari, jamoa, xususiy va shu kabi xo'jalik subyektlar shaklida tashkil etishda nomoyon bo'ldi;

2. O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish davrining hozirgi bosqichida aksionerlik jamiyatlarini boshqarishni tashkil etish va uni takomillashtirish hozirgi kunning eng dolzarb masalasi sifatida tizimni yondashuv asosida kurib chiqilishi taqazo etilmoqda;

3. Ushbu sohada bajarilgan ilmiy ishlar tahlili shuni ko'rsatadiki, turli xil yo'nalishda katta hajmidagi tadqiqot ishlarida aksionerlik jamiyatlariga oid umumiy muammolalar yoritilgan, ulardan boshqaruvning munozarali muammolari qamrab olgan. Ayni paytda aksionerlik jamiyatlarini boshqaruviga oid tadqiqotlar utish davri talablari sharoitida milliy xususiyatlar (mentalitet)ni ham hisobga olgan holda olib borilishi zarurligi aniqlandi;

4. Bu sohadagi taklif etilgan ko'plab tamoyillar, uslublar, yondashuvlar boshqaruvni quyi qismi ehtiyojiga mos emas va bu masala keng qamrovli yo'nalishda olib borilishi zarur. Soha va kasbiy yo'nalishga qaratilganholda menejerlar korpusini tayyorlash, tanlov tamoyilini qo'llash va shuning asosida boshqaruv tuzilmasining yangi tarkibini ishlab chiqish zarur;

5. Izlanishlar ko'rsatishicha istiqbolda aksiyalar ikkilamchi bozori keskin o'sadi shu maqsadda aksionerlik jamiyatlarida:

- davlat ulushdagi aksiyalar qiymatining ko'rib chiqish;
- aksionerlik ichida keng qamrovli tushuntirish ishlarini olibborish;
- chet el kompaniyalarini aksionerlik jamiyatlar aksiyalarini sotibolishga jalb qilish kerak bo'ladi.

6. Hozirgi kunda korxona faoliyatining samarasi uning tashqi va ichki axborot resurslariga bog'liq. Agarda boshqaruvchi tizim to'liq va aniq bo'lmagan yoki kechikib kelgan axborotlar orasida boshqaruv tasir axborotlarini shakllantirib ikki qismga uzatib yuborsa, ular asosida tashkil etilgan jarayon albatta kutilgan natijalarni bermaydi va aksincha to'liq, aniq o'z vaqtida kelgan axborotlar korxona faoliyatining samarasini oshishiga olib keladi. Aksiyonerlik jamiyatlari axborot tizimining vazifasi korxonaning barcha resurslarini samarali boshqarish uchun kerak bo'ladigan turli tipdagi axborotni ishlab chiqishdan iborat.

7. Aksiyonerlik jamiyatlarini boshqarish jarayonida va uning tuzilmasini ko'rib chiqishda milliy xususiyatlar ta'sirini hisobga olish ijobiy natija berishi isbotlandi.

8. Transformatlar ochiq aksionerlik jamiyatida to'plangan tajribalarni umumlashtirish va ularning moliyaviy iqtisodiy holatini har tomonlama tahlil qilish natijasida dissertatsiya ishida shuningdek:

- xo'jalik yuritishning korporativ shakllanayotgan el tajribasini korporativ boshqaruv usullari va modellari tavsiya etiladi;
- to'lov qobiliyatini mustahkamlash bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Biz ochiq aksionerlik jamiyatining o'rganish jarayonida quyidagi taklif va amaliy tavsiyalarni berishni lozim deb o'ylaymiz.

1. Aholini qimmatli qog'ozlarga bo'lgan ishonchini oshirish bo'yicha tushuntirish targ'ibot ishlarini olibborish;
2. Yuqori likvidli hissadorlik jamiyatlari ulushini 51 foizdan ortig'ini sotish va bu orqali qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirishga zamin yaratadi;
3. x.j.larini hisobotini oshkoraligini ta'minlash lozim;
4. Rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'zimizga joriy etishni tezlashtirish;

5. Oila daromadi tarkibiga aksiya hisobidan keladigan dividend olish samaradorligiga erishish lozim.

Yuqoridagi berilgan takliflar hissodorlik jamiyatlarini rivojlantirishiga va qimmatli qog'ozlarga bo'lgan talabni oshirisha ijobiy ta'sir qo'rsatadi hamda aholi turmush darajasidagi ijobiy ta'sir etadi deb yo'laymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

I. O'zbekiston Respublikasining qonunlari

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi Toshkent, 2008.
2. O'zbekiston Respublikasining soliq kodeksi Toshkent, 1998.
3. O'zbekiston Respublikasi korxonalari to'g'risidagi qonun.
4. "Auditorlik faoliyati to'g'risida" (yangi tahrirda) O'zbekiston Respublikasining qonuni 2000 yil 26 mayda qabul qilingan.

II. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari

5. Xalq xo'jaligida hisob-kitoblar o'z vaqtida o'tkazilishi uchun korxona va tashkilotlar rahbarining ma'suliyatini oshirish borasidagi chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 12 may 1995.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xo'jalik organlarining boshqaruv tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi farmoni 2003 yil 22 dekabr.

III. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarorlari

7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 144-sonli "Davlat moliyasini isloh qilish loyihasini tayyorlash choralari to'g'risida"gi qarori 2002 yil 26 aprel.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Mahsulot (ish, xizmat)larni ishlab chiqarish va sotish xarajatlari tarkibi hamda moliyaviy natijalarni shakllantirish tartibi to'g'risidagi qarori. 1999.
9. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 414-sonli "Byudjet tashkilotlarini moliyalashtirish tartibini takomillashtirish to'g'risida"gi qarori 1999 yil, 3 sentabr.
10. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Auditorlik faoliyatini takomillashtirish va auditorlik tekshiruvlarining rolini oshirish to'g'risida"gi 365-sonli qarori 2000 yil 22 sentabr.

III. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti asarlari

11. Karimov I.A. “O‘zbekiston bozor iqtisodiyotiga o‘tishda shaxsiy model” Toshkent “O‘zbekiston” 1993.
12. Karimov I.A. “O‘zbekiston milliy iistiqlool iqtisodiy siyosat, mafkura” Toshkent “O‘zbekiston” 1996.
13. Karimov I.A. “O‘zbekiston mustaqil taraqqiyot yo‘lida” Toshkent “O‘zbekiston” 1995.
14. Karimov I.A. “O‘zbekiston iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish yo‘lida” Toshkent “O‘zbekiston” 1995.
15. Karimov I.A. “Mamlakatini modernizatsiya qilish va iqtisodiyotimizni barqaror rivojlantirish yo‘lida” 16 jild asari. Toshkent. “O‘zbekiston” NMIU 2008.
16. Karimov I.A. Amalga oshirayotgan islohotlarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyati qurilish yorug‘ kelajagimizning asosiy omilidir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 21 yilligiga bag‘oshlangan tantanali marosimidagi ma’ruzasi. 2013 yil 7 dekabr.
17. Karimov I.A. “2014 yil yuqori o‘shish sur‘atlari rivojlanish barcha mavjud imkoniyatlarni safarbar etish o‘zini oqlagan islohotlar strategiyasini izchil davom ettirish yili bo‘ladi”. “Xalq so‘zi” 2014 yil 18 yanvar.

IV. Darsliklar va o‘quv qo‘llanmalar

18. Bitiruv I. Qimmatli qog‘ozlar bozori. Darslik. T.: 2001.
19. Ergashev E.A. Korxonaning moliyaviy holatini tahlili. T.: “Moliya” 2003.
20. Shoalimov A.X. Boshqaruv tahlili. O‘quv qo‘llanma. T.: TDIU. 2003.

V. Internet saytlari

21. www.soliq.uz
22. www.norma.uz
23. www.cer.uz